

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

Ke hoopuka aku nei makou ma keia wahi o KA NA'I AUPUNI i ka Moolelo Kahiko o Hawaii nei, e like me ia i hoomakaukau ia a kakauia e ka lunahooponopono o keia nupepa, a ke lana nei ko makou manao e lilo ana keia mahale i mea e pulamaia e na Opio Hawaii. Ua pili keia Moolelo i ko Hawaii nei "Ancient History," elike me ia i hoikeia ma na mele ame na kuauhau a ka poe kahiko.

Ua hoiihia se keia hana a ka Moa Kahiko no keia mahale minamina maoli i ka moolelo e pili ana i na hana, ka nohona ame na manao o ko Hawaii nei poe kupuna i hala aku i ka po. A no ia kumu, ua hoakoakoia, hoiliiliiia, houluuluia a hoonohonoia na mahale o keia Moolelo, mai loko mai o na mele, na kuauhau ame na moolelo i paa ma na buke, i kakaulimaia a pa'i maoli ia, a kekahi poe loa pili moolelo Hawaii, a pela pu nohoi mailoko mai o kekahi mau nupepa kahiko i loa mai i ka mea kakau. He kakaikahi na buke o seia ano i loa i ka mea kakau, a he nui aku na mea i koe. O ka mea i paa a i loa i ka mea kakau, e paa ana ia; aka, o ka mea i loa ole a i paa ole iaia, na ka nalowale aku ia. A he nui hoi ka minamina no ka nalowale aku o kekahi mau mea ano nui iloko o ka ole mau loa.

E hoomaopopoia, he lahui kakou me ko kakou Moolelo Kahiko, i ano like loa aku me ka moolelo kahiko o ka lahui o Helene; a he mau mele kahiko hoi ka ko kakou mau kupuna i like aku a i oi aku nohoi ko lakou hiwahiwa ame ke kilakila i ko na mele kaulana loa o ua lahui Helene nei.

Ua paha ko kakou mau mele me na hoounapanu ana a ia mea he aloha; paha me na keha ana no na hana kos a wiwo ole a ko kakou poe ikaika o ka wa kahiko; ka lakou mau hana kaulana; ko lakou ola ana ame ko lakou make ana. Aia maloko o ko kakou Moolelo Kahiko na Mele ame na Pule Wanana, na mele ha'i-kupuna a kuauhau hoi. Aia hoi maloko o na hana maa i ko kakou mau kupuna, he mau mahale ike i komo nui iloko o ke kupaianaha ame ke kamahao; a ua kapaia aku hoi ia mau mea e ka poe e noho apa iloko o na olino ana a ka naauao, he mau hana pouli, hupo, hoomanamana a Pegana hoi. Aka nae, o ka mea oiaio, he mea pono ke malamala kekahi oia mau ike o ke au kahiko o na kupuna o kakou, elike me ka ike kalaiwaa, kilo-hoku, ame na ike e ae he nui. A i ka hoakoako ana i keia mau mea apau me ka hoomaopopo ana i na olelo e hoike ana i ko lakou ano, ka lakou hana ame ko lakou waiwai i'o e loa ai he moolelo.

"A o ka Moolelo" wahi a Cicero, "oia ka mea e hoao ai i ka manawa; oia ka malamalama o ka oiaio; ke ola o ka hoomanao; ka rula o ka hoomanao; ka elele o ka wa kahiko."

Ma ko makou helu o ka la apopo e hoopukaia aku ai ka Helu I, o keia Moolelo kupaianaha a kamahao o ke au o na kupuna o kakou i hala aku i ka po. He Kaula—Kumuhoona maoli keia.

(K HOOMANUA AKU ANA.)

KA

Moolelo Hawaii Kahiko.

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loa ai ka Pae Moku o Hawaii nei.

KA Pae Moku o Hawaii nei, elike me ia e ikeia nei a i hoomaopopoia e ko Hawaii nei poe kahiko, oia no ia ke ku nei ma kahi, he aneane 1200 mile mai ka Piko mai o Wakea, oia hoi ka Poi-Waena, ma ka olelo a ka haole. A ke ku nei hoi ia maloko pono i ke Alanui Polohiwa a Kane, oia hoi, ke ala poi o ka hoailona o ke Ala-La (Zodiaka), i kapaia o "Papai," oia hoi ke "Ku-kuau" ma ka helu Hawaii.

Ua ikeia ma na mele a ka poe kahiko, he umi ame kumamalu ka nui o na mokupuni o loko o keia Pae Moku; a e nee lalani like ana lakou ma ke ano pae-kahi, mai ka hema a i ka akau. A o lakou apau, ua lahuia malalo o ka inoa ka Pae Moku o Hawaii, a i ole, ka Pae Aina o Hawaii.

Ma ka hoomaopopo ana nae a ka poe kahiko o Hawaii nei, ke moe nei keia mau mokupuni, mai ka *hihina* a ke *tomohana*. O keia ka mea i hoikeia ma ke mele a Kamahualele, ke kilo hoku a ke alii Moikeha, i bea ai ma ko lakou wa i hoi mai ai mai Tahiti mai a ike ai i ka mokupuni o Hawaii. A eia iho kekahi mau lalani o ua mele nei:

1. Eia Hawaii, he moku, he kanaka,
2. He kanaka Hawaii—e,
3. He kanaka Hawaii;
4. He kama na Kahiki
5. He pua alii mai Kupaahu,
6. Mai Moalanuiakea Kanaloa,
7. He mokupuni na Kahiko, laua o Kupulanakehau;
8. Na Papa i hanau,
9. Na ke kama-wahine a Kukalaniehu laua me Kauakahakoko,
10. Na pulapula aina i pae-kahi,
11. I nonoho like i ka *hihina*, *tomohana*,
12. Pae like ka moku i lalani.

O na inoa o keia mau mokupuni he unikumamalu a hoike ia ae la, oia o Hawaii, Maui, Kahoolawe, Lanai, Molokini, Molokai, Oahu, Kauai, Niihau, Lehua, Kaula ame Nihoa. Ua olelo ia, o keia poe inoa apau i hoikeia ae la, he mau inoa wale no lakou i ikeia ma na mele, na moolelo ame na kuauhau kahiko o Hawaii nei. Penei na mea i hoikeia ma kekahi mele kahiko i oleloia, he mele inoa ia no Kualii, Mo'i o ka mokupuni o Oahu nei; a i hoiliia aku hoi i ka Mo'i Kaunualii o Kauai.

1. O Wakea a Kahiko Luamea, a—e,
2. O Papa, o Papa-hanau-moku ka wahine,
3. Hanau o Kahiki ku, Kahiki-moe,
4. Hanau ke apaapaa nuu, ke apaapaa iani
5. Hanau *Haka* ka moku hiapo,
6. He keiki makahiapo a laua—a—a.

(K HOOMANUA AKU ANA.)

① KA ②

Moolelo Hawaii Kahiko.

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

*Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.*

 KA manao hoi o kekahi poe kahiko, he mau mokupuni kakaawale no keia o Hawaii nei mai kahiko loa mai. A o ka ninau nui i kupono e hoouluia ae ma keia wahi, oia keia: Heaha la na manao o ka poe kahiko no na kumu i loaa ai ka aina ma Hawaii nei?

O na mookuauhau a na poe kahiko la, elike me na mea i loaa lihilihi mai ia kakou i keia wa. oia wale no na mea hoike maopopo e hoakaka ana i ko lakou mau manao maluna o keia ninau.

Mawaena o na mookuauhau i loaa i ka mea kakau, aole hookahi o lakou i hoike mai no ka hana maoli ia ana o keia Pae Moku e na lima o ke kanaka, a i ole, hanau maoli ia mai paha lakou e kekahi wahine; koe wale no ka mookuauhau pili ia Wakea ame Papa, kama wahine: O ka mookuauhau a moolelo Kumulipo i hoomaopopoia e kekahi poe kakau moolelo Hawaii, ma ke ano, he moolelo kuauhau kahiko loa ia, oia kai hoike mai i ka hooa ana mai o ke kumu honua, mailoko mai o ka Po; aole hoi ka honua, a i ole, o ka aina i hana maoli ia e ka lima o ke kanaka, aole hoi i hanauia mai e ka wahine.

He ekolu no mau mahale nui i ku ai na hoike ana mai a keia mau mookuauhau no ka loaa ana mai o neia mea, he honua a he aina hoi: (1) Ua hanau maoli ia mai no ka mole o ka honua e ka wahine; (2) ua hana lima maoli ia ka honua e ke kanaka; (3) ua ulu a ua puka mai ka aina mailoko mai o ka lipolipo o ka pouli, oia hoi, ka Po, aole mamuli o ka hanauia ana e ka wahine, a hana maoli ia ana paha e ka lima o ke kanaka.

Aia ma ka mookuauhau o Puanue i hoikeia mai ai, wahi a kekahi poe, na kekahi wahine nona ka inoa o Kumukanikekaa, ka wahine hoi a Paiaalani i hanau mai na kukulu o ka honua ame ka lani. Olelo hoi kekahi poe, ma o ka mookuauhau la o Kumuhonua, na kana wahine oia o Kamaieli, i hanau mai i ka mole o ka honua.

Aole nae he mau mookuauhau e waiho nei i keia wa no Puanue ame Kumuhonua e hoike ana i keia manao o ko kakou mau kupuna kahiko no keia hanau maoli ia ana mai o na kukulu o ka honua ame ka lani, a pela pu hoi me ka mole o ka honua e na wahine no laua na inoa i hoikeia ae la. He mea minamina nui no kakou noi o keia wa, ka loaa ole ana mai o keia mau moolelo kahiko a ko kakou mau kupuna ia kakou. Ua loaa nae i ka mea kakau, he mau moali e hoike ana i ke kuauhau o Puanue ame Kumuhonua, ma ka mahale e pili ana i ko laua hanauna kanaka maoli.

Ua kono na kuauhau o Puanue ame Kumuhonua iloko o ka mookuauhau o Kumulipo.

(E HOOMAAUA AKU ANA.)

(ANCIENT HISTORY OF HAWAII.)

Hoomakaukauia e J. M. Poepoe no KA NA'I AUPUNI.

MOKUNA I.

*Na Kuauhau Kahiko e Hoike ana i na Kumu i Loaa ai ka
Pae Moku o Hawaii nei.*

Ma ia kuauhau, aia o Puanue ame Lalomai (a o Lalohana hoi ia wahi a kekahi poe) ma ka hanauna 838 mai a Lailai (w) mai; a o Paiaalani hoi me Kumukanikekaa (w), aia ma ka hanauna 904, mai a Lailai (w) mai; a oia hoi ka hanauna 87 mai a Puanue mai. O Kumuhonua hoi, aia oia ma ka hanauna 933 mai a Lailai mai, ma o ka mookuauhau Kumulipo la, a o ka hanauna 146 hoi ia mai a Puanue mai.

E hoikeia ana keia mau mookuauhau elua mahope ae nei.

Ua manaolia o ka mookuauhau Kumulipo, oia ka oi loa aku o ke kahiko mawena o na mookuauhau apau o Hawaii nei, a ua poholo pu iloko ona na hookumu ha'i-kupuna ana o loko o kekahi mau mookuauhau e ae.

O keia ka mookuauhau o Hawaii nei i hoomaopopo mai no ka hana a kalai lima ole ia ana o ka honua e ke kanaka; a, aole nohoi i hanauia mai e ka wahine; aka, ua kumu a ua mole kona kahua iloko o ka po, a mai laila oia i ulu mai ai.

O keia manao ka Davida Malo i haawi i ka mahalo, elike me ia i ikeia maloko o kana "Moolelo Hawaii," i unuhiia ma ka Olelo Beritania i keia wa a i kapaia hoi "Hawaiian Antiquities." Ua oleloia penei: "Malia paha o keia ka manao pololei; a ua ulu io mai no keia mau pae aina no lakou ponoi ae no, a mahope mai i ikeia ai na kanaka maluna o lakou. Malia paha, o ka manao hoakaka maikai loa keia no na manao kuhihewa o ka poe kahiko." (Haw'n Antiq. mok. 2, paku 8.)

Aole hoi elike me ka Rev. F. J. Pokuea i olelo ai ma ka "Moolelo Hawaii" i hooponopono ai a i palia ai ma ka M. H. 1858, ma Honolulu nei, e owili ana i ka manao o ka mookuauhau Kumulipo, no ka ulu ana mai o ka aina, me ka hanau ole ia ana e ka wahine, a hana ole ia ana hoi e ka lima o ke kanaka, iloko o na manao hoike o na mookuauhau mua ae nei, ma ke ano he manao lapuwale a kuhihewa.

No ka mea hoi e pili ana i ka mookuauhau, a i ole, i ka moolelo o ka Papa hanau ana mai i keia pae moku, a i ole, o ko Wakea hana maoli ana i keia mau mokupuoi me kona mau lima, he lehulehu wale na mele ame na moolelo-kao e hoike mai ana i keia mau manao. A ua kuhihewa kekahi poe, oia mau hoike ana mai a na mele, no ko Papa hanau maoli ana mai ia i keia mau Pae Moku, oia nae o ka mea pololei maoli he mau kuauhau ia e hoike ana i ko Papa hanau ana i kana mau keiki, a pela nohoi o Kaula ame Hina i ka hana ana keiki.

Eia kekahi manao o ka poe kahiko no ka mea e pili ana i ka hanaia ana o ka Lahi ame ka Honua, ka Mahina, na Hoku, ka mahelohelaia ana o ka aina ame ke kai a pela aku.

(E HOOMAAUA AKU ANA.)